

BENGT BAGARE (*Källa Sköndalsbladet november 2009*)

Sköndal har fått bakverk på sin lott när det gäller namnen på gator kvarter . Det senaste tillskottet är Bengt Bagares gränd.

Bengt Bagare var en bagare på Söder under senare delen av 1600-talet. Han hette egentligen Bengt Eriksson Bråk och hade sin bagarbod på Södermalmstorg och kvarnen i Vita Bergen. Familjen drabbades under 1670-talet av häxprocesserna. Bagarens hustru brändes som häxa. Några barn vittnade i samband med processerna om att de sett bagaren baka bröd med baken i Blåkulla. Bagaren frikändes dock, men barnen blev straffade.

Mickel Bagare har också gett namn åt en av våra gator. Mickel Hobe var en känd stockholmsbagare som skänkte den första gesällådan till bagarskrået. Han blev efter en tid bagarålderman.

Sköndal har inte bara bagarnamn utan också duktiga bagare. Både Sköndals Konditori och Sköndals Café bakat ljuvligt bröd.

Efterföljande texter om Sköndals historia är några utdrag från en bok som heter "Axplock ur Sköndals historia" och som utgavs runt 1980.

SKÖNDAL PRESENTERAS

Sköndal ligger cirka en mil söder om det centrala Stockholm och utgör med sina omkring 7 500 invånare endast en procent av Stockholms befolkning. Ännu mindre blir Sköndals betydelse om man ser förorten som en del av Sveriges historia för att nu inte nämna att vårt lands bebyggelse är en mycket sen företeelse jämfört med Kina, Grekland m fl länder. Trots detta är Sköndals historia och vi människor som levtt och lever här starkt integrerade delar av det som skett och sker i hela var omvärld. Denna vår insikt om begränsning men också om Sköndals andel i en ständigt föränderlig värld har stimulerat oss till försöket att i viss mån rekonstruera Sköndals historia.

DEN FÖRSTA BEBYGGELSEN

Arkeologiska fynd från en rad olika platser i Stockholms närhet tyder på att fasta boplatser funnits här i mer än 2 000 år. Förmodligen ännu längre. När inlandsisens ofantliga tyngd sakta släppte sitt grepp efter att ha hållit skandinaviska halvöns södra delar under Östersjöns yta så steg marken ur havet med ca en halv meter per århundrade. Och på sin jakt efter villebråd och beboelig mark kom människorna tätt i inlandsisens spår och bosatte sig vid stränderna.

På den nivå över havsytan som Sköndal befinner sig finns skäl till antagandet att här funnits tidig bebyggelse. Naturen i Sköndal, med närheten till sjön Drevviken samt det vackert kuperade landskapet, tyder på att redan vid den tid människorna strövade omkring och levde på jakt och fiske kom de första fasta bosättningarna hit. Här fanns rikligt med fisk i Drevviken som man kunde fånga med sina krokar tillverkade av ben.

Hör i södersolen fanns den magra sandblandade jord som våra förfäder kunde bearbeta med sina primitiva jordbruksredskap och de första odlingarna kan ha förekommit där skolan och Konsumtorget nu ligger. Bergkullarna var skogbeväxta varför tillgången till byggnadsvirke var god och de första hyddorna restes på de mer höglänta områdena. Kanske på Dalbobranten.

FORNFYND I SKÖNDAL

Hällristningar, som i enkla, stiliserade bilder berättade om händelser i bygden eller utgjorde besvärjelser i döds- och fruktbarhetskultens tjänst finns på många platser i vårt land med liknande stenhällar som finns i Sköndal. Studieguppen känner dock inte till om sådana fynd upptäckts här, men kanske några lekande barn, här som på andra håll, kan finna sådana bilder inknackade med enkla verktyg.

Däremot har man funnit en stenysa, s k Skafthalsysa, samt några fynd av senare datum. De bästa bevisen på tidig bebyggelse i Sköndal finns, som framgår av kartan 300 meter öster om huvudbyggnaden i Stora Sköndal. (Nära växthusen.) Där finns ett gravfält som består av 22 högar, ett röse samt en stensättning. Detta gravfält är inte omedelbart synligt för ögat. Fullt synligt är däremot det gravfält som ligger i omedelbar närhet av sjukhusets poliklinik. Detta gravfält består av två rösen och tre stensättningar.

Gravfälten har besiktigats av Riksantikvarieämbetet som bedömer att det sistnämnda fältet är från tiden 800 - 1050 efter Kristus. Formationen och placeringen av gravarna tyder på att det varit en "begravningsplats för en by eller släkt". Sköndal var alltså bebyggt under vikingatiden.

Till fornyfunden i Sköndal kan räknas, om än med tvekan, den milsten som står vid korsningen Perstorpsvägen - Tårtvägen. Stenen uppsattes nämligen först på 1600-talet.

Milstenar eller milstolpar av trä skulle enligt förordning uppsättas för varje mil (Gammal mil = 10 688 meter) eller var fjärdedels mil (= 2 672 m) av vägen. En av orsakerna härtill var att den resande skulle kunna kontrollera den väglängd som han skulle betala för till gästgivarens skjutskarl. Stadgandena om väghållning från år 1279 torde dock vara främsta anledning till vägmärkenas tillkomst. Varje bonde som hade skattskyldighet för sin egendom, t ex Stora Sköndal, hade nämligen också skyldighet underhålla sin bit av vägen, vilket kontrollerades av länsstyrelsen.

Milstenen vid Perstorpsvägen - Tårtvägen är tydligen den enda som finns kvar av alla tidigare vägmärken på sträckan Skanstull - Dalarö. Vägen gick ut från Skanstull och passerade Sundsta gård, Fredriksdal i nuvarande Hammarbybacken, passerade sedan torpen Skärmarbrink, Blåsut och Sandsborg, som låg vid nuvarande Skogskyrkogården. Vägen följde sedan den nuvarande Bogårdsvägen, över Sockerbagarvägen in på Perstorpsvägen och sedan förbi Sköndalsbro mot Fällan och Länna gård. På sina ställen i terrängen kan man ännu se rester av den gamla vägen Skanstull - Dalarö.

NÅGOT OM GÅRDARNA VID NORRA DREVVIKEN STORA SKÖNDAL

Äganderättsförhållandena under 15- och 1600-talen är inte särskilt väl dokumenterade, vilket också gäller för Stora Sköndal. År 1569 finns dock anteckningar om att gården förlänades åt Clemens Hansson. I mitten av 1600-talet dyker namnet Henric Fleming upp som ägare och är av allt att döma motpart i följande affär.

Sköndal omnämns 1669 i samband med ett köpekontrakt som aldrig undertecknades. Den ena av parterna som gjorde anspråk på äganderätten bar namnet Karin Oxenstierna och ägde granngården Orhem. Som tidigare nämnts var Axel Oxenstierna rikskansler för den förmyndarregering som tillträdde vid Gustav II Adolfs död 1632. I regeringen ingick kanslerns broder Gabriel Gustavsson Oxenstierna och kusinen Gabriel Bengtsson

Oxenstierna. Släkten Oxenstierna skaffade sig med andra ord en maktställning utan motstycke i historien. De redan tidigare påbörjade "förlänningarna" av gods och gårdar till förtjänta män ökade under förmyndarregeringen snabbt och Sköndal var tydligen avsedd att tillfalla någon nära släkting till Oxenstierna, men av okänd anledning blev så icke fallet.

Elva år senare 1680 förvärvades Sköndal av lagman Claes Henrik Grönhagen vars släkt kommer från Tyskland med anor från 1300-talet. Claes Henrik föddes 1643 och utvandrade 23 år gammal till Sverige där han blev kommissarie i Kammarrevisionen. Fem år senare blev han assessor. Vid 35 års ålder adlades han och fick den adliga ätten nr 929. Han blev sedermera lagman, först i Norrfinne lagsaga och senare på Gotland.

Grönhagens förvärv av säteriet Sköndal kan ses mot följande bakgrund. De inflyttade utlänningarnas roll för svenskt näringsliv har aldrig ens tillnärmelsevis haft så stor betydelse som just då. Så gott som allt nytt som förekom berodde på initiativ från invandrarna. Och de flesta kom från Tyskland. Invandrarna utlovades mycket goda levnadsvillkor men krigen tärde hårt på rikets finanser och därför kunde löftena inte hållas. Jo ett - man kunde adla folk utan kostnad. I stället för utlovade löner skänkte kronan bort egendomar, pantsatte eller sålde sina skatteinkomster av ett visst område till adeln och kronans tjänstemän vilka själva fick inkassera dessa inkomster. Dessa "frälseräntor" till säterigården levde kvar länge och gällde t ex att gården Stortorp på andra sidan Drevviken, som en gång tillhört Sköndal, skulle betala årlig tribut till Svenska diakonsällskapet (som övertog Sköndal 1905) med dels kontanta medel och dels i form av naturprodukter 4 tunnor råg (586 liter), 8 kappar ärtor (36,8 liter), ½ lispund smör (= 4,3 kg).

Säterierna var dessutom gynnade genom privilegiet att slippa betala skatt till kronan. I takt med att rikets finanser försämrades genom krigen inrättades allt fler säterier som gavs till adelsmän för deras plikttrohet, duglighet och energi. Det svenska riddarhuset erhöll på så sätt i mitten på 1600-talet många nya dugande män. Dessa ville leva "ståndsmässigt" och på så sätt tillkom denna tid en rad adelsborgar och herrgårdar.

Dessa händelser sammantagna leder fram till antagandet att Sköndal före 1680 tillhört kronan och förlänats till Claes Henrik Grönhagen för dennes insatser i administrationen. Denne lät uppföra den huvudbyggnad som ännu står kvar (1686). Den statarbyggnad, som gått under namnet "Drottning Kristinas hundkoja", torde inte innebära att hon bott där utan endast att stället förvärvades under hennes regeringstid.

Huvudbyggnaden ligger på krönet av den brant stigande och terrasserade strandsluttningen varifrån man har en vid utsikt över sjön Drevviken. Huset har en utbyggd sal och på gårdssidan framspringande flygelpaviljonger. Den numer inte odlade trädgården nere mot sjön synes ha plagierats från fransk trädgårdsstil eller utgör ett förenklat exempel på den Tessinska palatstypen. Fasaderna är panelade och gulmålade med vita fönster och taklister. Det höga "valmade" taket är täckt med gammal handsmidd plåt. Det inre är helt moderniserat och inrett till kontor. Endast salen rakt fram är bibehållen i ursprungligt skick. Denna har bröstpanel och dubbeldörrar från 1300-talets början. En stor kakelugn är märklig med figurframställningar inom ramar med stora smidda mässingsluckor. Kakelugnen anses vara från 1730- eller 1740-talet och kan vara en tidig Rörstrandspjäs.

Egendomen/säteriet har från början varit mycket omfattande och en hel del torp och gårdar, som vi återkommer till, har ursprungligen hört till Sköndal. Namnet var från början Sjunda, senare Sjuende som betydde Sjöände d v s vid ändan av Drevviken. På 1600-talet ändrades namnet till Sköndal. "Stora Sköndal" tillkom först 1831 då Tallkrogen avsöndrades och såldes

till Stockholms stad och av den nya ägaren kallades Lilla Sköndal varigenom det ursprungliga Sköndal automatiskt fick namnet Stora Sköndal.

Efter Claes Henriks död gick gården i arv till sonen Johan Didrik Grönhagen, som också var en framstående ämbetsman. Dennes son, Claes Wilhelm kom att spela en mycket bemärkt roll i de politiska striderna mellan Hattar och Mössor. Runeberg omnämner i dikten "Döbeln vid Jutas" ännu en Grönhagen. Huruvida denne hjälte från finska kriget var född på Sköndal är ovisst men sannolikt var hans fader född där.

I historiens blad finner vi också att Sköndal 1719 var huvudkvarter för prins Fredrik av Hessen, senare Fredrik I. Det var så att en stor rysk flotta låg utanför den svenska kusten och härjade i skärgården. Man befارade då att ryssarna skulle kunna göra en landstigning på Södertörn och över Drevvikens vattensystem rikta en stöt mot Stockholm. Om så olyckligt skulle ske att överbefälhavaren, prins Fredrik och hans närmaste man, fältmarskalk Dücker på granngården Hökarängen, inte kunde avvärja ett angrepp skulle man ändock ha en sista försvarslinje vid Söders Skans, eller Grinds Skans som den också kallades, vid Skanstull. Det blev aldrig aktuellt för försvarslinjen vid Norra Drevviken att ingripa, som tur var, eftersom elaka tungor berättar att prins Fredrik av Hessen "grovt vårdslösade denna sin uppgift".

År 1737 finner vi som ägare till Sköndal en envoyé Rumh, som dock sju år senare genom testamente överlämnade säteriet till envoyén, hovmarskalken Hindric Jacob Hildebrand. Denne i sin tur efterträddes av sin svärson överstelöjtnanten friherre Ulrich von Düben. Denne uppges ha ägt Sköndal till 1807 då sonen Gustaf Henrik för en kort tid övertog godset.

Näste ägare till Sköndal blev superkargen vid Ostindiska kompaniet Johan Fredrik Hyckert. (Superkarg, en person som medsändes som uppsyningsman över ett fartygs last och med uppdrag att sälja denna. Numer anlitas mäklare.) Denne hade en son, Johan Henrik, som var född 1807 och vann stor berömmelse som skådespelare. Under 12 år tillhörde han Kungl Teatern och blev högt uppburen för sin konst.

Från 1822 är Sköndal i häradshövding Johan Stridsbecks ägo. Med sin maka, född grevinnan Hård, hade han en dotter som tilldragit sig litterärt intresse. "Vackra Nanna på Sköndal" beskrivs ha varit hjärtegod, med älskvärt behag, blixtrande intelligens och betydande musikalisk talang. Skriftställaren och musikern J M Rosén komponerade en vals "Nannas vals" som han tillägnade henne. Nanna var medelpunkten i ett omfattande sällskapsliv där många kända och berömda herrar gjorde sina uppvaktningar. Hon gifte sig med amiralitetsrådet P O Bäckström och blev 1841 moder till Edvard Bäckström, som blev en berömd skald och bl a författade Sten Stureballaden. Äktenskapet synes dock inte ha varit helt lyckat ty det berättas att Vackra Nanna ställde till skandal genom att låta enlevera sig "ett blad i dagens stockholmska Cronique scandaleuse". Porträtt, sånger och dikter tillägnade Vackra Nanna finns bevarade i de Röhliska samlingarna på Kungl Biblioteket. Enligt anteckningar från 1838 hörde följande torpställen till säteriet Sköndal.

Forsen och Forstorp	Enkefru Fredenheim
Grindstugan	Enkan Rahm
Hagen	Grosshandlare Alb Kantzow
Jens torp/Koppar toppen	Till Sköndal
Skönstavik	Grosshandlare G Beakow
Tallkrogen	Handlanden Rosenblad

1847 avyttrade Stridbeck säteriet Sköndal till viktualiehandlare Carl Anders Öjemark. Av handlingarna från Svartlösa Häradsrätt framgår att överlåtelsen bl a omfattade

”...jemte till samma egendom hörande frälseränta som årligen utgå från Sköndalsbro med 16, ifrån Skönstavik med tie riksdaler, ifrån Forsängen med tjugo riksdaler, ifrån Forsbro med 16 allt i Banco, och ifrån Stortorp med fyra tunnor råg, två tunnor korn, åtta kappar ärter, ett lispund smör, ett lispund vetemjöl, ett lispund Salt, en mark Humla och tjugo riksdaler banco.” I allt för 40 000 riksdaler Banco. C A Öjemark kom dock på obestånd och sålde säteriet till S A Weyding, som dock rev upp köpet och säteriet såldes i stället på exekutiv auktion, varvid P O Bäckström stannade för högsta budet, 34 000 riksdaler banco. Så gott som omedelbart överläts dock köpet på bryggarmästare M W Holmberg. Denne sålde 1857 egendomen till excellensgreve Gustaf Adolf Sparre. Greve Sparre bosatte sig dock inte på Stora Sköndal utan behöll sin bostadsadress Rosenbad 1, Clara församling, vilket är lika med Sparreska palatset, som revs vid sekelskiftet. Från köpehandlingarna kan noteras:

Sköndal		37250,-
samt frälseräntorna af Sköndalsbro	12,-	
Skönstavik	333,16	
Forsängen	666,32	
Forsbro	12,-	
Hagen	4226,-	5250,-
jemte för inventarier och utsådd höstgröda		<u>6500,-</u>
		49000,-

Till inventarierna hörde bl a:

6 hästar med grimmor

1 tjur

27 kor

6 oxar

1 gumse och 7 får

14 höns

Gustaf Adolf Sparre bekläddes inom det offentliga livet de högsta poster. Han hade varit justitieråd, president i kammarkollegium, lantmarskalk och under nio år justitieminister. När han köpte Stora Sköndal var han president i Svea Hovrätt. 1864 blev han riksmarskalk och var en tid universitetskansler samt erhöll flera utmärkelser. Det uppges att han ägnade stort intresse åt gårdens skötsel bl a medverkade han till att Drevviken 1871 sänktes varigenom Sköndals ägor utökades med ca 40 tunnland. Denna sänkning berörde för övrigt ovanför liggande sjösystem genom Forsan till Magelungen och Brännkyrkasjön. Sparre var också mycket engagerad av de anställdas förhållanden och uppges regelbundet ha samlat sitt husfolk till aftonandakt i det nuvarande direktorsrummet, vilket användes som kyrksal fram till dess kyrkan byggdes 1929.

1872 sålde greve Sparre Stora Sköndal till J A Johansson. I köpekontraktet kan man spåra Sparres omsorg om de anställda i följande:

§2

”En månad efter tjänsteårets slut . . . till alla statarna betala en månadslön till hvarje, samt jemvel betala till dem skopenningarna för hela året, enär denna post eftast liquideras om hösten...”

”...Till de qvinnor, som i ladugården mjölka och sköta småkreaturen betalar ock säljaren deras månadspenning för hela November månad...”

§4

”Gamle mannen f d Stat Torparen Jan Jansson i Ryssboda bör få bibehållas tills vidare kontraktet å en del jord der. Å hans arrende till den 24 april 1880 återstå endast Tio kronor oguldna, de tillkommer köparen.”

J A Johanssons sterbhus sålde gården 1904 till Svenska Diakonsällskapet med tillträde den 14 mars 1905. Gården omfattade då 450 tunnland varav 140 tunnland odlad åker. Köpesumma 150 000,- kronor.

Den mycket omfattande och gagnarika verksamhet Diakonsällskapet bedriver på Stora Sköndal redovisas i korthet genom intervjun med direktor Sture Ramström och förbigås därför i detta sammanhang.

Sällskapet bedrev emellertid ända in på 1960-talet jordbruket som ett av medlen för att finansiera verksamheten. Som en kuriositet och för att visa vilka problem sällskapet hade vid sidan av de kristliga gärningarna återges här några bokföringsposter från första årens verksamhet:

”För mjölkning af 3,012 1 mjölk á 0,003	9,03
För mjölkflaskors diskning och hönsskötsel	3,-”

“Inkomster:

A Magnusson, Wersås, återbetalt på 1 ko på grund af felaktiga uppgifter vid köpet ang kalfning	20,-
För 6,900 kg råg	948,75
H Widman för 211 lit mjölk	25,32

Utgifter:

P W Jansson, Pottmyra, förskott	15,-
P W Jansson, Pottmyra, 10½ dagsverken, förskott	35,60
12½ dagsverken	17,75”

I övrigt var ”Gåfvors konto” oftast förekommande på inkomstsidan med kollekt, insamlingar vid husförhör, enskilda gåvor etc.

Den 7 november 1906 finner vi “Hyra af 2 st Svenska flaggor” vilket synes ha samband med en officiell invigning.

Dagsverkslistan för april 1905 upptar följande anställda:

J Karlberg
H P Andersson
O Andersson Lantbruket à 2,- dagen
Gustaf Karlsson
Gustaf Larsson
J A Lans

Axel Thorsell	Mureriarb	3,30 dag
Thure Berglind	Sadelmak	2,50 dag
Anna Karlberg	Epilept	1,- dag
Anna Karlsson	Epilept	1,- dag

I april 1905 kostade en resa Gefle - Södertörns Villastad kr 5,75. Frimärken i valörer 2 och 4 öre till 15 öre inköptes för 129,- kronor varvid 1 % rabatt erhöles.

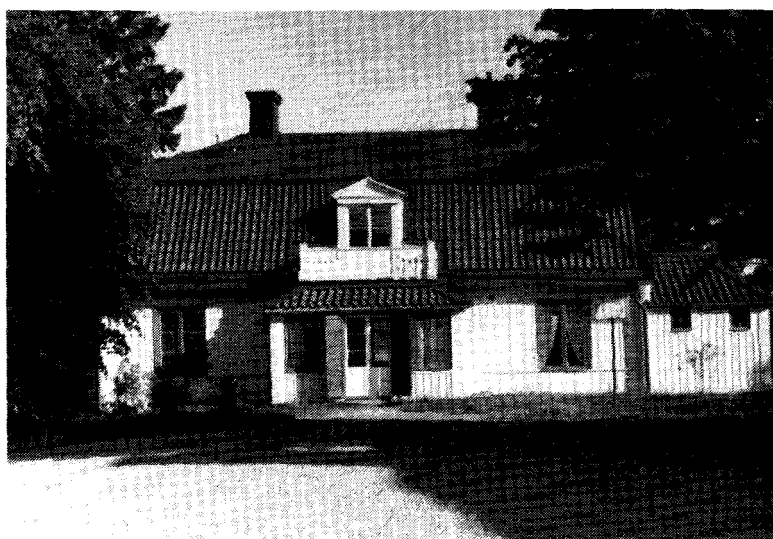
Stora Sköndal ägs nu och förvaltas av Svenska Diakonsällskapet. Enskilda ekonomiska intressen finns ej inom verksamheten. Syftet bakom allt arbete på Stora Sköndal kan antydast i följande punkter:

Svenska Diakonsällskapet har till huvuduppgift ”... att på den evangeliskt lutherska bekännelsens grund . . .utbilda diakoner för arbete bland sjuka och hjälpbehövande eller för biträde i kyrklig församlingsvård. Därjämte utbildar Svenska Diakonsällskapet män och kvinnor för kyrkligt och samhälleligt arbete. I anslutning till dessa uppgifter mottager Svenska Diakonsällskapet å egna hem och anstalter sjuka, gamla och hjälpbehövande, driver egna sjukhus och vårdhem samt söker på lämpligt sätt främja dylik verksamhet.”

(§ 1 i Svenska Diakonsällskapets av Kungl Maj:t fastställda stadgar.)

SKÖNSTAVIK

Går man efter strandpromenaden vid sjön Drevviken kan man inte undgå att se Skönstaviks Gård med vacker utsikt över sjön. Gårdens framsida vetter dock mot Sköndalsvägen och Skönstaviks Allé. Märkligt nog var den första åtgärden, sedan stadsplanen fastställdes 1958, och namn satts på gatorna, att såga ner de vackra lindarna som utgjorde allé

Framsidan av Skönstaviks Gård vetter mot Sköndalsvägen och Skönstaviks Allé.

Skönstavik ligger alltså mellan Stora Sköndal och Sköndalsbro och har liksom den senare gården varit torp under (Stora) Sköndal. Storlek och utseende tyder på att de båda gårdarna är byggda ungefär samtidigt. Troligt är att Skönstavik byggdes strax efter år 1792 då häradshövding Johan Stridsbeck köpte Sköndal. Stridsbeck ägde dock båda gårdarna till så sent som 1840 enligt en då tecknad brandförsäkring. Enligt obekräftade uppgifter var förste ägare till det friköpta Skönstavik agenten Röhl och därefter excellensen Gyllenborg. Klart är dock att år 1847 ägdes gården av stadsmäklaren C G Hierzell. Denne lät uppföra flygelbyggnaden samt 1862 renovera gården. Härvid ändrades troligen planen för övre våningen medan rumsindelningen och de tre gustavianska ”porselinskakelugnar” o bottenplanet på huvudbyggnaden bibehölls oförändrade.

Till Skönstavik hörde tidigare backstugan Perstorp, som låg vid nuvarande Perstorpsvägen. Dessutom fanns ännu i början av 1940-talet grönmålade stall, ladugård, vagnbod, loge och grindstuga samt en knuttimrad bod på sex trästolpar. Stolpboden var en av de ytterst sällsynta byggnadsverk i Stockholmstrakten som förmedlade övergången mellan byggnadsstilar i syd- och nordsverige. Tyvärr gjordes vid avstyckningen 1959 misstaget att stolpboden hamnade utanför Skönstaviks ägor och flyttades.

Från slutet av 1870-talet och under tre generationer framåt ägdes Skönstavik av gravören G A Råström med familj och sonsonen till C G bedrev lantbruket ända in på 1940-talet. Under första världskriget omformades huvudbyggnaden kraftigt och huset försågs med badrum och centralvärme.

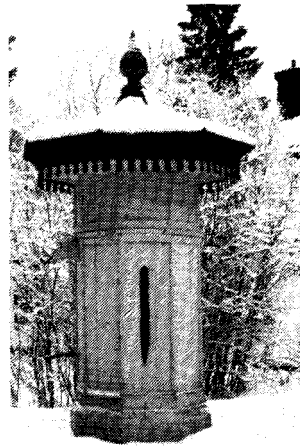
Skönstaviks Gård med dess nuvarande ca 4 500 m² stora markområde förvärvades i juni 1949 av arkitekten Gösta Åbergh med hustru. Byggnaderna var vid köpet i dåligt skick eftersom de under andra världskriget använts som förläggning för beredskapssoldater och därefter stått obebodda.

Vid restaureringen eftersträvades att återställa planens ursprungliga enkelhet, vilket lyckats väl. Kök, badrum och värmeanläggning moderniserades dock så att kraven på ändamålsenlig bostad uppnåddes.

Flygelbyggnaden, som tidigare varit bostad för gårdens tjänstefolk, har omdisponerats till arkitektkontor genom att de nedre entrérummen sammanslagits till en mitthall för de åtta arbetsrummen. Uppvärmning sker med elradiatorer men kakelugnar, vedspisar och kokskamin har fått stå kvar. Utvändigt har en påbyggnad på ena gaveln rivits och det synliga timret rödmålats.

På framsidan av gården i den lummiga trädgården finns en pittoresk brunnsöverbyggnad i trä från 1800-talets senare del. Denna stod före stadsplaneringen av området mitt i den då befintliga allén samt ännu tidigare inne på Sköndals område. Tidigare tog man i denna pump upp sjövattnen från Drevviken men efter familjen Åberghs ombyggnader är pumpen nu ansluten till kommunens vatten- ledningsnät.

En vinterbild från brunnsöverbyggnaden.

SKÖNDALSBRO

På andra sidan Sköndalsvägen, mitt emot där 182-an har sin vändhållplats, kan Du mellan de moderna radhusen skymta ett par äldre gulmålade och vackert belägna hus vid stranden av Drevviken. Eller om Du från Stora Sköndal går strandpromenaden fram till Du möter ett rödmålat staket så finner Du också - Sköndalsbro.

Den större gården i två våningar var tidigare ett bland många säteritorp som hörde under (Stora) Sköndal, men ägs numer av f d riksbibliotekarien Uno Willers med maka Greta. Det långa huset, med gaveln mot Sköndalsvägen, var från början en liten torpstuga som underhand tillbyggs på båda sidor. I det ursprungliga torpet har bevarats bjälkar i taket samt en jättestor öppen spis. Ägare är en son, advokat Erik Willers. Sköndalsbro byggdes troligen i början av 1700-talet men har under åren till- och ombyggs i olika etapper.

En ägare, grosshandlare Oscar Arvidsson, rev omkring 1890 de gamla uthuset och lät uppföra nya samt byggde en stor villa intill den äldsta manbyggnaden samt uppförde badhus och anlade en kätgelbana. Minnesgoda sköndalsbor erinrar sig att den "stora villan" med torn och tinnar samt massor av "snickarglädje" revs för att ge plats för radhusen.

Den senaste renoveringen företogs 1972. Den skedde med försiktighet; ett par kakelugnar vars ursprung är svårt att härleda, vissa dörrar och tapeter samt gamla breda furubräder i

väggar och golv bevarades. Allt detta ger en antydning om att de tidigare ägarna fört ett "ståndsmässigt" leverne.

Att så var förhållandet får man en uppfattning om genom att ta del av förteckningen över tidigare ägares namn och titlar samt inte minst genom bevarande historier från gången tid.

Sålunda berättar den kände forskaren Gösta Selling om att när Sköndalsbro brandförsäkrades år 1812 var bryggar-åldersmannen Gustaf Lychou ägare. Denne var son till hovbagaren Niclas Lychou med maka född Röhl och var det adertonde av 23 barn. Gustaf var en framgångsrik yrkesman och fick 1832 Vasaorden med briljanter. Det berättas också att när han en och samma månad firade silverbröllop och gifte bort sin dotter så anordnades ett stort gästbud på den då nyupprustade gården. Gästabudet hade många prominenta gäster bland vilka märktes överståthållaren Sprengtporten, underståthållaren af Wannquist, Magnus Brahe och psalmdiktaren J O Wallin.

När Gustaf Lychou förvärvade Sköndalsbro var köpeskillingen 4 000 riksdaler banco jämte en årlig ränta på 16 skilling banco, som aldrig skulle få höjas.

Enligt en sammanställning av uppgifter som gjorts av Krigsarkivarie Bertil Broomé övertogs Sköndalsbro vid Gösches död 1782 av mäklaren Johan Sahlberg som i sin tur överlät torpet till grosshandlaren och silkesfabrikören Charles Toutin. (En dotter till denne gifte sig 1790 med sedermera justitiestatsministern Mattias Rosenblad.) Man talar vid denna tid inte om ägareförhållanden utan nämner "den 40-åriga besiktningsrätten till torpet Sköndalsbro".

Bland tidigare ägare nämns bl a
Lärftskramhandlaren kaptan Lindström 1841-50
Slaktaren Törnquist 1850-54
Konsul Giesecke 1854-55
Hovmusikhandlare Lundqvist 1855-70
Restauratör Holmgren 1870-75
Grosshandlare Söderström 1875-81
Kyrkvärden Andersson 1881-89
Änkan Andersson 1889-1903
Fabrikör Lundgren 1903-10
Änkan Lundgren 1910-30
Barnen Lundgren 1930-65
Centrumfastigheter 1965-70

Uno och Greta Willers övertog fastigheten 1970 och har denna som åretruntbostad. Lychou m fl synes dock ha använt torpet enbart som sommarbostad. Uppgifter förekommer om att Sköndalsbro varit trädgårdsmästarbostad under många år. Detta avser dock en del av den numera långa fastigheten.

HÖKARÄNGENS GÅRD

Foto: Sven Vilson

Om Du på Din promenad följer Perstorpsvägen från Sköndal mot Farsta och tittar till vänster när Du befinner Dig mitt för Farsta Sjukhus, eller närmare bestämt mitt för den stora ihåliga eken som åskan slagit ner i, så ser Du Hökarängens Gård.

Gården är renoverad under senare år vilket förändrat exteriören. Den gamla boden, som är ditflyttad, har byggts till med ett mindre, rödfärgat hus som förenas med mangårdsbyggnaden genom en förbindelsegång, som inte fanns tidigare. Den korta allé som leder ner från Perstorpsvägen till gården har också ändrats genom att vägen nu ligger väsentligt högre än tidigare då den fö kallades Gamla Dalarövägen och var småstugeområdets första bussförbindelse med staden.

I äldre tid var Hökarängen ett vanligt torp som hörde till herrgården Farsta vid Magelungen, men blev senare ett sk frälsetorp. Det vackra läget vid Drevviken och det relativt korta avståndet till huvudstaden medförde dock att gården tidigt blev attraktiv som sommarbostad för rika köpmän. År 1772 anges att en köpman, Pauli, var innehavare av frälsetorpet. Förklaringen till att en icke adelsman kunde bli innehavare av ett torp som var befriat från skatt har sin förklaring i att Gustaf III införde en lag som utsträckte rätten att inneha frälsejord till alla stånden. I första hand var lagen avsedd att gälla för bönderna men de allt fler och allt rikare köpmännen och bruksherrarna var måna om att använda sin nyförvärvade rikedom på det ståndsmässiga sätt som innehavet av sommarbostad innebar.

Under de år familjen Pauli bodde på Hökarängens gård inträffade stora förändringar i vårt land. Den gamla ståndsuppdelningen i adel, präster, borgare och bönder upplöstes och efterträddes delvis av de nya grupperna brukspatroner och köpmän, varav Pauli var en. De senare kallades ofta "Skeppsbroadeln" och erhöll en allt mer dominerande ställning bland Stockholms då ca 72 000 invånare. Historieböckerna talar om att grunden då lades till klassamhället som arvtagare till ståndssamhället.

Vilka som bott i Hökarängens Gård efter Pauli är inte särskilt väl utforskat, men 1828 utarrenderades gården med 50 års arrendekontrakt och vid laga skifte. 1874 friköptes gården och tillhörde då restauratören P O Holmgren, som bodde vid Götgatan. Efter honom kom troligen en slaktare Johansson, som "höll höken" d v s han sålde livsmedel till dem som reste till eller från Stockholm. Johansson uppges ha sålt gården till Södertörns villaförening, som hyrde ut den under några år innan den slutligen såldes till de två nuvarande ägarnas fader, Erik Strömberg år 1909.

Det äldsta huset, en lång timrad länga som ligger vinkelrätt mot Perstorpsvägen, antas ha blivit uppförd i början av 1700-talet. I denna finns två vackra kakelugnar från omkring 1770. Troligen är kakelugnarna tillverkade vid den då berömda Rörstrands fajansfabrik. Vid en reparation på 1920-talet påträffades målade rokokotapeter, som dock tyvärr var svårt förstörda. Gårdens gamla dörrar har smidda och ciselerade beslag och härstammar troligen också från början av 1700-talet. Man kan därför förmoda att torpstugan renoverats och nyinretts av familjen Pauli.

I vinkel mot det gamla huset, med vacker utsikt över Drevviken, ligger huvudbyggnaden, som sannolikt uppfördes efter det att gården utarrenderades på 50-årskontrakt. Denna byggnad är också våning och timrad samt hade tidigare slätpanel. Nu har båda husen locklistpanel som är målad i grått. De gamla fönsterluckorna finns kvar. Vid södra sidan av gårdsplanen ligger en rödfärgad bod, som tidigare hade en smidd vindflöjel daterad 1818, tydligen byggnadsåret. Söder om boden finns den gamla trädgården.

Foto: Anders Nyström

LILLA SKÖNDAL

Vi förmodar att flertalet Sköndalsbor inte vet var huset på stora bilden är beläget. Ändå ligger husgruppen i vilken den ingår väl synlig invid Bogårdsvägen och NV trafik korsningen Örbyleden-Nynäsvägen inte långt från bensinmacken.

Området kallas också "Stora Tallkrogen" med anledning av att här drevs krogrörelse och en ny krog "Lilla Tallkrogen" inrättades ett stycke längre norrut vid Dalarövägen, där under 1600-talet torpet Sopherm låg.

Av de två kvarvarande byggnaderna har det enkla rödmålade trähuset i två våningar varit statarbostad. Det är uppfört på samma ställe som ett tidigare beläget hus. På taket finns en krönt flöjel med inskriptionen I A R 1838. Det vitrappade, kvadratiska huset har först varit mangårdsbyggnaden till det jordbruk som krogen bedrev fr o m 1724. Efter Diakonsällskapets övertagande av Stora Sköndal var byggnaden mellan åren 1915-38 vårdanstalt för epileptiker samt därefter under flera år rektorsbostad.

“Vita skolan” uppfördes 1856 och revs så sent som 1969 då de sista resterna brändes under brandkårens överinseende. Tyvärr hade dessförinnan en lärarinna - som slutade sin tjänst efter 40 år - låtit föra bort och bränna två stora lass med papper som förvarats på vinden. Hur mycket av värdefullt material om skolans hundra år som därmed gick upp i rök vet ingen.

Minnesgoda Sköndalsbor från småstugeområdet vet dock berätta att deras barn gick i den lilla idylliska skolan ända fram till 1953 då den nuvarande skolan stod färdig. Under senare år användes Vita skolan samt ”Gula skolan” företrädesvis för pojknas träslöjd och matbespisning. Innan de stora trafiklederna byggdes var avståndet från småstugeområdet förbi mjölkpallen som stod där den yttersta småstugan nu ligger, över potatislanderna där Örbyleden nu går och fram till Vita skolan ganska kort. Men många av barnen tvingades till långa skolvägar därför att Vita skolan endast tog emot elever från de lägsta klasserna.

Hela Lilla Sköndalsområdet tillhörde tidigare Sjuende eller Sjöndals säteri men gränserna mellan de olika säterierna tycks ha varit flytande. Sålunda omnämns i ett rättegångsprotokoll från år 1690 mellan ägaren till Sjöndal, Claes Grönhagen, och jungfru Ingeborg Gyllenstierna, innehavarinna av Älvsjö säteri, att båda gjorde anspråk på äganderätten. Tvisten löstes dock följande år så att Lilla Sköndal tillerkändes Sköndals säteri. Namnet “Lilla Sköndal” tillkom dock först år 1830 i samband med att Tallkrogen avsåndrades och såldes till Stockholms stad. Den nye ägaren kallade då området Lilla Sköndal och därmed blev det naturligt att den ursprungliga egendomen fick heta Stora Sköndal.

Området är annars känt från litteraturen bl a just för värdshuset ”Stora Tallkrogen”. Sålunda berättas att det en kall januaridag år 1813 kom ett elegant men på något sätt underligt par ut till krogen med hästdroska. Det var en prydlig herre och en välklädd dam som tydligen föresatt sig att festa om ordentligt på detta livets goda. De åt och drack av hjärtans lust till långt fram på småtimmarna och den prydliga damen hängde med i svängarna och drack lika tappert som någon karl. Förklaringen till ”damens” törstighet visade sig senare vara att ”hon” var den riksbekante tjuven “Lasse-Maja”, Lars Molin, som älskade att klä sig i kvinnokläder för att avleda polisens uppmärksamhet. Till Lasse-Majas upprättelse - inte för supandet, men för tjuveriet - har sentida forskare anfört att han aldrig stal för egen vinning utan enbart för att dela med sig till de fattiga i samhället.

SKÖNDALS KYRKA

Foto: Erik Lundqvist

Stora Sköndals kyrka ligger på högsta punkten inom området, väl inbäddad bland knotiga ekar och martallar. Kyrkan är byggd på hälleberget och har en enkel men säregen arkitektur som väl stämmer in i den omgivande naturen. Med lite fantasi kan man mycket väl föreställa sig att den stått där sedan urminnes tider. Men fakta säger att den 14 oktober 1979 firades 50-årsminnet av kyrkans invigning år 1929.

Kyrkan ritades av arkitekt Hakon Ahlberg, initiativtagare till Svenska Arkitekters Riksförbund och under många år förbundets ordförande.

”Jag har ritat drygt ett halvt dussin kyrkor”, säger arkitekt Ahlberg till Sköndalsbladet. Kyrkan i Sköndal har inte någon speciell tidskaraktär. Alla mina kyrkor har varit individuella, anpassade bl a till platsen.

Hakon Ahlberg har ritat många bostadshus men också sjukhus. Bland sjukhusen märks nervkliniken vid Karolinska och Sabbatsbergs kvinnoklinik.

I kyrkan pågår många aktiviteter. Går Du in tyst och försiktigt kanske Du kommer mitt i en orgelkonsert eller sångövning. Kyrkan används nämligen som repetitionslokal för den kyrkomusikaliska linjen vid Sköndalsinstitutet som leds av musikedirektör L. Stripple. De studerande ges också ofta tillfälle att pröva sina färdigheter vid gudstjänsterna vilket ger en speciell prägel åt dessa i Sköndalskyrkan.

Besöker Du en högmässa i kyrkan kommer Du - statistiskt sett - i sällskap med 117 andra besökare. Under föregående år besöktes nämligen högmässorna av 5 766 personer. Till besökssiffrorna skall dock läggas 2 206 nattvardsgäster samt ett antal inte räknade besökare vid dop, konfirmation, vigslar och jordfästningar. Utöver de kyrkliga sammankomsterna bör nämnas att det anordnas konserter, kör- och solistaftnar i kyrkan.

Pastor Lars Simonsson är en av fyra präster från samma familj. Efter prästvigningen 1965 tjänstgjorde han i Skåne 12 år som kyrkoherde innan han kom hit 1977. Han är anställd av Diakonsällskapet och har, förutom kyrkan, även sjukhuset som sitt arbetsfält. En önskan från Lars Simonssons sida är att Sköndals kyrka skall bli en ”distriktskyrka” inom Farsta församling. Redan nu har kyrkan bidrag från Församlingsdelegerade med 70 000,- samt från Farsta kyrkoråd 10 000,- kronor om året.

Ligger Dina intressen åt det konstnärliga hållet kan Du även få detta tillgodosett via ett besök. Endast några exempel:

Predikstolen är målad av konstnären Torsten Lidman som har hämtat motiven till tavlorna från diakonins fält.

Glasmålningen i koret är utförd av konstnären Gunnar Torhamn och föreställer Jesus botande av mannen vid Betedadammen. Torhamn har också målat Altarskåpet. Mittbilden av skåpet föreställer att Jesus tvår lärjungarnas fötter. Vänstra bilden är vigningen till tjänst och högra bilden framställer tjänsten.

Triumfkrucifixet är skuret av träsnidare från Oberammergau.

Madonnan i koret är troligen ett italienskt arbete.

Tavlorna i långhuset är målade av Torsten Lidman "Den barmhärtige samariten" samt på norra sidan "Jesus hos Emmauslärjungarna" målad av Gerda Höglund.

Målningarna i sidoskeppet består av en seccomålning "Jesushuvudet" av Saga Walli samt "Josef och hans bröder" av en okänd svensk konstnär.